

VINNUSTOFUR UM BA-/BS-RITGERÐIR

Vormisseri 2017

Rannveig Sverrisdóttir, rannsve@hi.is

Ritver Hugvísindasviðs

- Ritver Hugvísindasviðs veitir öllum nemendum HÍ aðstoð við stórar og smáar ritsmíðar (ritgerðir, námskeiðsverkefni, skýrslur, lokaverkefni o.s.frv.).
- Allir nemendur Háskóla Íslands geta pantað viðtalsfund sér að kostnaðarlausu.
- Ritverðir veita aðstoð við efnisafmörkun, rannsóknarspurningu, uppbyggingu, mál og stíl, heimildamat, heimildatilvísanir, frágang, útlit og fleira
- Ritverið er á 2. hæð í Þjóðarbókhöllu
- Nánari upplýsingar á ritverhug.hi.is og á Facebook-síðu ritversins

Skipulag vinnustofu

(A: Miðvikudaga kl. 16 / B: Fimmtudaga kl. 11:40)

- Fyrsti fundur, 1. febrúar/2. febrúar
 - Reglur um BA-/BS-ritgerðir, efnisafmörkun, rannsóknarspurning
- Annar fundur, 22. febrúar/23. febrúar
 - Heimildir: Leit, skráning og mat
- **Þriðji fundur, 15. mars/16. mars**
 - **Glíman við textann**
- Fjórði fundur, 5. apríl/6. apríl
 - Frágangur, yfirlstur, sniðmát

Viðfangsefni dagsins

- Uppbygging ritgerða
- Hjálpargögn málnotenda
- Málstöðlun og málsnið
- Orð og orðasambönd
- Setningar
- Efnisgreinar
- Greinamerki
- Fræðiskrif

UPPBYGGING RITGERÐA

Efnisgrind

- Þegar búið er að ...
 - velja efni og afmarka
 - móta rannsóknarspurningu
 - lesa og velja heimildir

...er sett upp
efnisgrind/beinagrind

- Góð beinagrind er nauðsynleg öllum ritgerðum
 - Hvað er mikilvægt og hverju má sleppa?
 - Hvernig verða kaflarnir uppbyggðir og hvar þarf undirkafla?
 - Beinagrindin auðveldar flæði
 - Út frá beinagrindinni semjum við uppkast

Bygging

- Einstakir kaflar verða að tengjast innbyrðis svo að ritgerðin myndi eina órofa heild.
- Fræðilegur kafli í upphafi ritgerðar þarf að tengjast þeim köflum sem á eftir koma.
- Sá sem er til dæmis að skrifa um fleirtölu nafnorða í barnamáli verður því að gæta þess að almennar hugmyndir um máltöku (í fræðilegum kafla) séu notaðar til að varpa ljósi á það hvernig börn læra fleirtöluna (í seinni köflum).

Einingar í ritgerð

- Til að ritgerð sé skýr og skipuleg þarf að brjóta hana niður í hæfilega stórar einingar, þ.e. kafla, undirkafla og efnisgreinar.
- Efnisgrein getur verið margar málsgreinar og afmarkast formlega af greinaskilum.
- Hver efnisgrein þarf að mynda ákveðna heild og vera hæfilega löng.

Einingar í ritgerð

- Það er eðlilegt að efnisgreinar séu 5–15 línur og þar með 2–5 á hverri síðu.
- Séu efnisgreinar fleiri er hættu á því að ritgerðin verði brotakennd en of fáar efnisgreinar gera texta erfiðan aflestrar.
- Ef góð tenging er á milli efnisgreina verður gott flæði í ritgerðinni.
- Höldum okkur við efnið og vöðum ekki úr einu í annað.

Inngangur

- Í inngangi á að vera almenn kynning á efninu.
- Líka gott að þar sé yfirlit yfir efni einstakra kafla og jafnvel undirkafla.
- Rannsóknarspurning eða spurningar er sett fram í inngangi.
- Helstu niðurstöður eiga að koma fram í inngangi (þ.e. svarið við rannsóknarspurningunni).
- Fræðileg ritgerð er ekki glæpasaga, við þurfum ekki að koma á óvart.

Meginmál

- Aðalefni ritgerðarinnar.
- Mjög mikilvægt að rökstyðja allar þær skoðanir eða hugmyndir sem þar koma fram.
- Órökstuddar skoðanir eða hugmyndir eru einskis virði í fræðilegri umræðu
- Rökstuðningur getur t.d. verið fólgin í heimildatilvitnun, röksemdafærslu eða dæmum.

Lokaorð

- Í lokaorðum á að draga saman í stuttu máli helstu niðurstöður verksins.
- Þar má líka benda á óleyst vandamál eða frekari rannsóknir sem þarft væri að gera.
- Þar á hins vegar ekki að koma með ný dæmi eða nýjar hugmyndir.

HJÁLPARGÖGN MÁLNOTENDA

Íslensk orðabók (3. útg. 2002)

Ritstjóri: Mörður Árnason

- Grundvallarorðabók um íslenskt nútímamál
 - sem veitir upplýsingar um merkingu orða, notkun þeirra, beygingu og málsnið
- Mikið af orðum og orðskýringum úr eldra máli
- **Ekki** nothæf sem stafsetningarorðabók
- Aðgengileg á síðunni <http://snara.is/> (eins og margar aðrar orðabækur)

Stóra orðabókin um íslenska málnotkun (2005)

Höfundur: Jón Hilmar Jónsson

- Byggð á fyrri bókum höfundar, Orðastað (2001) og Orðaheimi (2002)
- Hentar þeim sem eru að semja texta og eru að leita að rétta orðalaginu
- Í fyrri hlutanum er orða- og hugtakalýsing en í seinni hlutanum er orða- og orðasambandaskrá
- Bókinni fylgir geisladiskur sem býður upp á ýmsa leitarmöguleika

Mergur málsins (1993)

Höfundur: Jón Friðjónsson

- Helsta orðabók um uppruna, aldur og þróun fastra orðasambanda í íslensku
 - Uppflettiorðin (aftast í bókinni) eru oftast nafnorð
 - Undir nafnorðinu *sæng* eru t.d. upplýsingar um orðasamböndin *ganga í eina sæng* og *sjá sæng sína upp reidda*
- Nýjasta bók höfundur er *Orð að sönnu* (2014), stærsta málsháttasafn sem komið hefur út á Íslandi

Stafsetningarorðabókin (2006)

Ritstjóri: Dóra Hafsteinsdóttir

- Stærsta stafsetningarorðabókin um íslensku
 - 65.000 uppflettiorð og upplýsingar um rithátt og beygingu orða
- Aftast í bókinni eru reglur um stafsetningu og greinarmerkjasetningu
 - byggðar á auglýsingum menntamálaráðuneytisins frá 1974 og 1977
 - Sjá einnig <http://ismal.hi.is/Ritreglur0.htm>

Stafsetningarorðabók með skýringum (4. útgáfa, 1994) Höfundur: Halldór Halldórsson

- Bókin inniheldur upplýsingar um stafsetningu og beygingu orða
 - og auk þess ýmiss konar skýringar um uppruna og skyldleika orða sem tengjast rithætti

Íslensk samheitaorðabók (3. útg. 2012)

Ritstjóri: Svavar Sigmundsson

- Stór samheitabók með uppflettiorðum í stafrófsröð
 - Stundum eru líka sýnd andheiti orða
 - en engar merkingarskýringar fylgja
- Bókina þarf að nota með þeim fyrirvara að svokölluð samheiti hafa sjaldnast nákvæmlega sömu merkingu

Beygingarlýsing íslensks nútímamáls

Ritstjóri: Kristín Bjarnadóttir

- Ýtarleg upplýsingasíða um beygingar
 - á slóðinni <http://bin.arnastofnun.is>
- Ef uppflettimynd nafnorðs er slegin inn koma upp allar beygingarmyndir með og án greinis
 - en einnig er hægt að slá inn aðrar myndir
- Ef tvímyndir eru til í málinu eru þær yfirleitt sýndar (*Japanir/Japanar, dugir/dugar*)

Handbók um íslensku (2012)

Ritstjóri: Jóhannes B. Sigtryggsson

- Skiptist í 70 stuttar greinar sem fjalla um ýmis efni sem tengjast málnotkun, stafsetningu og ritun
- Nokkur dæmi um greinar í bókinni:
 - Beygingar (bls. 17-24)
 - Forsetningar (bls. 71-74)
 - Orðskipting (bls. 148-152)
 - Umsóknir (bls. 249-254)
 - Yfirlestur (bls. 279-282)

Handbækur um málnotkun

- Tvær mikilvægar bækur sem leiðbeina fólki um málnotkun:
 - Ari Páll Kristinsson. 1998. *Handbók um málfar í talmiðlum*. Málvísindastofnun Háskóla Íslands, Reykjavík.
 - Árni Böðvarsson. 1992. *Íslensket málfar*. Almenna bókafélagið, Reykjavík.
- Athugið einnig Málfarsbanka Árnastofnunar <http://malfar.arnastofnun.is/>

Þrjú orðasöfn

- Á heimasíðu Stofnunar Árna Magnússonar eru þrjú mikilvæg orðasöfn:
 - **Orðabanki Íslenskrar málstöðvar:** Fjölmörg íðorðasöfn, t.d. flugorðasafn, tölvuorðasafn og orðasafn í málfræði
 - **Ritmálssafn Orðabókar Háskólans:** Dæmi úr textum frá 1540 og til okkar daga og því mikilvæg heimild um þróun orðaforðans síðustu aldirnar
 - **Textasafn Orðabókar Háskólans:** Ýmsir textar frá 13.öld og til okkar daga sem hægt er að leita í

MÁLSTÖÐLUN OG MÁLSNIÐ

Málstaðall

- Í flestum málsamfélögum eru einhvers konar viðmiðanir um það hvað telst vandað eða gott mál
 - Þeir sem semja formlegan texta á íslensku þurfa að þekkja þessar viðmiðanir
- Meginreglan er sú að þegar tvö eða fleiri form koma til greina í nútímamáli telst það betra sem á sér lengri sögu í málinu
 - Staðbundið málfar telst þó yfirleitt viðurkennt mál
- Í *Málfarsbanka Árnastofnunar* eru ýmsar leiðbeiningar um málnotkun
- [*Beygingarlýsing íslensks nútímamáls*](#) sýnir yfirleitt aðeins viðurkenndar beygingarmyndir (en leyfir þó meira en *Málfarsbankinn*)
- Orðabækur sýna aðeins það sem telst viðurkennt mál (eða merkja frávikin sérstaklega)

Beygingar

- Þær nýjungar í beygingum sem ekki teljast viðurkennt mál (staðalmál) eru af ýmsu tagi:
 - Sterk kvenkynsorð með viðskeytið *-ing*: *vegna lagningu Sundabrautar* (staðalmál: vegna lagningar Sundabrautar)
 - Sögnin *vilja*: *Ég vill fara heim* (staðalmál: Ég vil ...)
 - Töluorð: *hundruðir manna* (staðalmál: hundruð manna)
 - Frændsemisorð: *Hann sá bróðir minn í gær* (staðalmál: bróður)
 - *ær* og *kýr*: *Þessi kú mjólkar vel* (staðalmál: kýr)
 - *hönd*: *Þú skalt nota hægri hendina* (staðalmál: höndina)

Nýja þolmyndin

- Hin svonefnda nýja þolmynd er ekki viðurkennt mál:
 - Þess vegna var sagt *henni* að fara heim
 - Það *var greitt* atkvæði um málið
- Hefðbundin þolmynd væri svona:
 - Þess vegna var henni sagt að fara heim
 - Það voru greidd atkvæði um málið eða
 - Atkvæði voru greidd um málið

Nýja dvalarhorfið

- Nýja dvalarhorfið er ekki viðurkennt mál:
 - Ég *er ekki að skilja* þetta heimaverkefni
 - FH-ingar *voru að leika* vel í seinni hálfleik
- Í stað nýja dvalarhorfsins má nota einfalda nútíð eða þátíð:
 - Ég skil ekki þetta heimaverkefni
 - FH-ingar léku vel í seinni hálfleik

Þágufallssýki

- Þágufallssýki kemur fram í því að notað er þágufall á frumlagi í stað eldra þolfalls eða nefnifalls:
 - *Henni langar að vera áfram*
 - *Öllum börnunum blakkar til jólanna*
- Viðurkennd fallnotkun hérna væri:
 - *Hana langar að vera áfram*
 - *Öll börnin blakka til jólanna*

Föst orðasambönd

Notkun fastra orðasambanda er vandasöm:

- oft **á** tíðum (staðall: oft og tíðum)
- taka djúpt í **árina** (staðall: taka djúpt í árinni)
- **berjast** á banaspjót (staðall: berast á banaspjót)
- **hellast** úr lestinni (staðall: heltast úr lestinni)
- heilu **á** höldnu (staðall: heilu og höldnu)
- **kveða** sér hljóðs (staðall: kveðja sér hljóðs)
- berja höfðinu **í** steininn (staðall: berja höfðinu við steininn)

Formlegt og óformlegt málsnið

- Það sem einkum skilur á milli formlegs og óformlegs málsniðs eru einstök orð eða orðasambönd:
 - *Faðir minn hefur mikið yndi af þessari tónlist* (formlegt)
 - *Pabbi hefur mjög gaman af þessari tónlist* (hlutlaust)
 - *Kallinn fílar þessa músík í botn* (óformlegt)
- Það eru líka ýmis setningafræðileg atriði sem skipta máli fyrir málsnið (sjá síðar)
- Í formlegu málsniði eru notuð nýyrði eins og *myndband*, *bifreið* og *gluggatjöld*
 - en í óformlegu málsniði yrðu líklega frekar notuð tökuorðin *vídeó*, *bíll* og *gardínur*
- Í formlegu málsniði eiga ekki að vera gildishlaðin eða óvirðuleg orð:
 - *belja*, *rolla*, *bikkja*, *hallærislegur* o.s.frv.

Ákveðinn greinir

- Ákveðinn (viðskeyttur) greinir er mikið notaður í óformlegu málsniði:
 - *Haukarnir* urðu Íslandsmeistarar
 - *Gamla konan* fylgist vel með handboltanum
- Í formlegu málsniði er ákveðinn greinir aðeins notaður þar sem merkingin krefst þess:
 - *Haukar* urðu Íslandsmeistarar
 - *Gamla konan* fylgist vel með handbolta

Það-setningar

- Í óformlegu málsniði er mikið um setningar sem byrja á merkingarlausu það:
 - *Það hafa margir lesið bókina*
 - *Það verður rigning á morgun*
 - *Það var dansað fram undir morgun*
- Í formlegu málsniði er reynt að sneyða hjá þessu:
 - *Margir hafa lesið bókina*
 - *Á morgun verður rigning*
 - *Dansað var fram undir morgun*

Eignarfallsflótti

- Í óformlegu málsniði er forsetningarliður oft notaður í stað nafnliðar í eignarfalli
 - Þetta hefur verið nefnt eignarfallsflótti og kemur t.d. fram í einkunnum með nafnorðum:
 - *dugnaður Jóns* (ef.) > *dugnaðurinn í Jóni*
 - Eignarfallsflótti kemur líka fram í andlögum sagna:
 - *synja lögum staðfestingar* (ef.) > *synja lögum um staðfestingu*

ORÐ OG ORÐASAMBÖND

Hlutbundið vs. óhlutbundið

- Orð sem tákna óhlutbundin fyrirbæri kalla yfirleitt ekki fram neina mynd í hugum lesandans (sbr. *hatur, þrá, öfund, freisting, friður, frelsi, gáfur, framfarir, réttindi, sekt...*)
- Í texta sem á að fanga athygli lesandans er best að nota slík orð í hófi:
 - *Unglingurinn á heimilinu vill meira frelsi / koma og fara þegar honum sýnist*
 - *Hlaðborðið var fullt af freistingum / girnilegum smákökum, rjómatertum og snittum*

Blæbrigði

- Sum orð/orðasambönd er eingöngu notuð í neikvæðu samhengi (í staðalíslensku):
 - *einblína á e-ð, notast við e-ð, fá smjörþefinn af e-u*
- Önnur orð/orðasambönd eru hins vegar aðeins notuð á jákvæðan hátt:
 - *aðsjáll, nákvæmur* (en ekki *nískur, smámunasamur*)
- Oft er líka örlítill munur á svonefndum samheitum:
 - *grallari – fjörkálfur, loddari – spjátrungur, gloppóttur – gallaður, letingi – drollari, montinn – sjálfumglaður*

Orðflokkar

- Orð skiptast í orðflokka eftir ýmsum formlegum einkennum
 - Opnir orðflokkar: nafnorð, sagnorð, lýsingarorð, atviksorð
 - Lokaðir orðflokkar: fornöfn, forsetningar, samtengingar
- Orð sem tilheyra lokuðum orðflokkum eru oft merkingarsnauð og því er gott að nota þau í hófi
- Þá er oft kvartað yfir ofnotkun nafnorða, lýsingar- orða og atviksorða

Réttar forsetningar

- Forsetningar eru oft vandmeðfarnar í íslensku:
 - *orsakir á þeirri breytingu > fyrir*
 - *smitast frá einhverjum > af*
 - *fyrirtæki frá fjármálageiranum > úr*
 - *gerast að sjálfu sér > af*
 - *tillaga að breytingu > um*
 - *vegna öryggisástæðna > af öryggisástæðum*
 - *umsókn vegna skólavistar > um skólavist*
 - *sáttur með e-ð > við*

Óþörf orð

- Í textum er oft mikið af orðum sem hægt er að fella brott án þess að merkingin breytist:
 - nefndin kannaði (*í starfi sínu*) flesta þætti...
 - tilraunir sýna (*fram á það*) að...
 - þegar (*það kemur að því að*) börn fara í skóla
 - hann segir þetta í frægri grein (*sinni*) frá 1989
 - til að teljast (*vera/sem*) blendingsmál
 - renna sitt skeið (*á enda*)
 - þakka e-m (*góð*) störf í þágu kirkjunnar
 - krefja e-n um (*að borga*) 10 milljónir

Aukaorð

- Ýmis aukaorð eru algeng í óformlegu málsniði en eiga ekki heima í formlegu málsniði:
 - *Þetta er maður sem að ég þekki ágætlega*
 - *Þær Jóna og Dröfn eru alltaf hressar*
 - *Eins og allir vita að þá eru lyfturnar fyrir fólk sem er í hjólastól*
 - *Þetta var miklu erfiðara heldur en ég hafði ímyndað mér*
 - *Ef að þú kemur með þá geri ég það líka*

Viðurkennd merking

- Í formlegum texta á að nota orð í viðurkenndri merkingu:
 - *ávirðing* 'afglöp, misgerðir' (ekki 'ásökun')
 - *gjarnan* 'fúslega' (ekki 'oft')
 - *tilhæfulaus* 'ósannur' (ekki 'tílefnislaus')
 - *erlendis* ('í útlöndum') (ekki 'til útlanda')
 - *versla* ('stunda viðskipti') (ekki 'kaupa')

SETNINGAR

Samræmi

- Gætið að samræmi frumlags/andlags í nefnifalli við persónubeygða sögn og lýsingarhætti:

*Aðeins bluti þeirra **hafa** skilað sér > hefur*

*Þangað **kom** Jón og María > komu*

*Í því **þarf** að koma fram öll ófyrirsegjanleg einkenni orðs > þurfa*

*Honum **er gefið** að sök umboðssvik > eru gefin*

Fornöfn

- Fornafn á að vera í sama kyni og tölu og liðurinn sem það vísar til:

*Þegar krakkarnir (kk.flt.) komu loksins heim vildu **pau** bara horfa á sjónvarpið
> þeir*

*Þessi nefnd (kvk.et.) var í góðri trú þegar **þeir tóku** þessa ákvörðun > hún tók*

*Fólkið (hk.et.) vildi komast inn en dyraverðirnir vörnuðu **þeim** inngöngu > því*

Vond þolmynd?

- Stundum er þolmynd (með *af*-lið sem táknar gerandann) notuð þar sem germynd væri betri:

skartgripir sem búnir eru til af afrískum konum > *skartgripir sem afrískar konur hafa búið til*

Þessi mynd var tekin af áhugaljósmyndara í gær > *Áhugaljósmyndari tók þessa mynd í gær*

Ávextir eru frekar borðaðir af börnum ef þeir eru bitaðir niður > *Börn borða frekar ávexti ef þeir eru bitaðir niður*

Kjarnafærsla

- Það að færa setningalið fremst í setningu (og þar með fram fyrir frumlagið) nefnist kjarnafærsla:

Ég hef aldrei séð þennan mann (hlutlaus orðaröð)

Þennan mann hef ég aldrei séð (kjarnafærsla)

- Kjarnafærsla er m.a. notuð til að gefa færða liðnum aukið vægi (miðað við frumlagið):

Þeim var ég verst er ég unni mest (kjarnafærsla)

Ég var þeim verst er ég unni mest (hlutlaus orðaröð)

EFNISGREINAR

Efnisgrein og málsgrein

- **Efnisgrein** er textabútur sem afmarkast af greina-skilum (eða auknu línubili) og inniheldur yfirleitt nokkrar málsgreinar
 - Hæfileg lengd efnisgreina er 3-15 línur
- **Málsgrein** hefst á stórum staf og endar á punkti, spurningarmerki eða upphrópunarmerki og getur innihaldið margar setningar
 - Málsgreinar eiga helst ekki að vera lengri en 4 línur

Samfella og samloðun

- Í efnisgreinum á að vera **samfella** (coherence)
 - Efnisgreinar eiga að hverfast um eina hugmynd eða eitt atriði/umræðuefni
 - Höfundar eiga því ekki að fara úr einu í annað innan sömu efnisgreinar
- Í efnisgreinum á líka að vera **samloðun** (cohesion)
 - Efnisgreinar eiga að vera þannig saman settar að þær myndi eina heild út frá ýmsum málfræðilegum atriðum

Kaflatengsl

- Upphafsorð einstakra kafla í fræðilegum ritsmíðum eru gjarna notuð til þess að tengja kaflann við það sem á undan var komið og/eða til þess að gera lesandanum grein fyrir því hvað verður til umræðu í kaflanum
- Önnur aðferð til að mýkja kaflaskil og tengja kaflana betur er sú að nota síðustu málsgrein kafla til að tengja hann við það sem á eftir kemur

(Höskuldur Þráinsson. 2015. *Skrifaðu bæði skýrt og rétt: fræðileg skrif, ritrýni og ritstjórn*. Háskólaútgáfan, Reykjavík.)

GREINAMERKI

- Byggt er á Ritreglum Íslenskrar málstöðvar en þær hljóta að teljast hinar opinberu reglur um greinarmerkjasetningu
- Þessar reglur eru aðgengilegar á netinu (<http://www.arnastofnun.is/page/ritreglur>)

Mælingar (98. grein)

- Ekki er settur punktur á eftir skammstöfunum í metra-kerfinu né skammstöfuðum heitum frumefna og ýmsum öðrum skammstöfuðum heitum og mæli-einingum í efna- og eðlisfræði.
- *cm* (sentimetri) • *H* (vetni) • *hl* (hektólítri) • *Hz* (herts) • *kg* (kíló) • *l* (lítri) • *M* (mega) • *m* (metri) • *MHz* (megaherts) • *mm* (millimetri) • *Na* (natríum) • *Pa* (paskal) • *V* (volt) • *W* (vatt)

Stórar skammstafanir (98. grein)

- Ekki er hafður punktur í skammstöfunum sem eru ritaðar með upphafsstöfum nema þegar mannanöfn eru skammstöfuð að hluta til.
 - *HÍ (Háskóli Íslands)*
 - *MA (Menntaskólinn á Akureyri)*
 - *BSRB (Bandalag starfsmanna ríkis og bæja)*
 - *KR (Knattspyrnufélag Reykjavíkur)*
 - *NATO (North Atlantic Treaty Organization)*
 - *GLG (Guðrún Línberg Guðjónsdóttir)*
 - *Guðrún L. Guðjónsdóttir*

Komma sem hlémerki

- Þótt það sé hvergi nefnt í reglunum er komma einkum notuð til að tákna hlé í eðlilegum framburði eða lestri, sbr. upptalningar, ávörp, innskot og viðbætur:
 - *Á morgun er landafræði, enska, stærðfræði og danska*
 - *Ó, farðu þér nú ekki að voða, elskan mín*
 - *Tveir starfsmenn, Ásta og Gunnar, eru að hætta*
 - *Loksins komumst við heim, ánægð með daginn*
 - *Jóna Árnadóttir, formaður félagsins, mælti fyrir tillögumni*

Samhliða setningar (108. grein)

- Þegar setningar koma hver á eftir annarri í sömu málsgrein er meginreglan sú að þær eru *annaðhvort* aðgreindar með kommu *eða* tengdar með samtengingum.
 - *Sumir fengu ís, aðrir vildu frekar búðing*
 - *Sumir fengu ís **en** aðrir vildu frekar búðing*
 - *Sigurður lagði á borðið, bauð gestunum til sætis **og** settist niður*
 - *Hér er komin nútímaleg vara [sem höfðar sterkt til ungs fólks [sem keppir við tímann]]*

Tenging felld brott (108. grein)

- Skýringartengingin *að* má falla brott án þess að setja skuli kommu í hennar stað:
 - *Hann veit að hún kemur* / *Hann veit hún kemur*
- Skilyrðistengingin *ef* má falla brott án þess að setja skuli kommu í hennar stað:
 - *Þeir róa í kvöld ef veðrið skánar* / *Þeir róa í kvöld skáni veðrið*
 - *Ef veðrið skánar róa þeir í kvöld* / *Skáni veðrið róa þeir í kvöld*

Fleygar (109. grein)

- Sú meginregla gildir að afmarka skal með kómmum þær setningar sem fleyga aðrar setningar.
 - *Húsið, sem stendur þarna, er nýtt.*
 - *Mikilvægt er, þrátt fyrir það sem að framan er sagt, að gæta þess að það barnastarf, sem fram fer á vegum sveitarfélaganna, sé ekki of dýrt fyrir foreldra.*
 - *Þó er ekki heimilt, nema Alþingi gefi samþykki, að selja prestssetur eða réttindi [sem þeim tengjast [sem prestssetrasjóður tekur við [þegar lög þessi öðlast gildi]]].*

sá eða þar (109. grein)

- Þó skal aldrei nota kommu til að afmarka tilvísunar-setningar (tengdar með *sem eða er*) þegar næst framan við þær stendur fornafnið *sá* (*sú, það; þeir, þær, þau*) eða atviksorðið *þar*.
 - *Sá sem fæst við erfitt verkefni verður að leggja hart að sér*
 - *Þeir sem vilja mega koma í boðið*
 - *Þar sem þú ert vil ég líka vera*

Fornöfn/atviksorð (109. grein)

- Þegar önnur fornöfn eða atviksorð standa næst framan við setningar sem fleyga aðrar setningar er valfrjálst hvort þær eru afmarkaðar með kommmum.
 - Ég, *sem hef verið leigubílstjóri í 25 ár*, hef aldrei séð annað eins
 - Ég *sem hef verið leigubílstjóri í 25 ár* hef aldrei séð annað eins
 - Sumir, *sem ég þekki*, ætla til Akureyrar í sumar
 - Sumir *sem ég þekki* ætla til Akureyrar í sumar

Titlar og starfsheiti (110. grein)

- Kommur eru ekki látnar afmarka starfsheiti, titla og frændsemisorð nema þar sem um er að ræða fleiri en eitt orð.
 - Jón Gunnar *tannlæknir* tók þátt í hátíðahöldunum.
 - Jón Gunnar, *tannlæknir grunnskólanna*, tók þátt í hátíðahöldunum
 - Jói *frændi* kom í veisluna
 - Jói, *frændi okkar*, kom í veisluna

Semikomma (113. grein)

- Í stað punkts má setja semikommu milli málsgreina ef málsgreinarnar eru merkingarlega nátengdar en einkum ef síðari málsgreinin táknar afleiðingu hinnar fyrri eða andstæðu hennar.
 - *Það hefur verið mikið ónæði hérna í dag; mér hefur því ekki tekist að ljúka verkefninu*
 - *Jón varð fyrir aðkasti margra; samt lagði hann engum illt til*

Upptalning (114. grein)

- Semikommu má nota í upptalningu til að afmarka þá liði sem helst eiga saman.
- *Verzlunin selur ýmiss konar vörur: pappír, ritföng; sígarettur, vindla, neftóbak; sápur, ilmstötn og aðra hreinlætisvöru*

Gæsalappir (125. grein)

- Gæsalappir eru notaðar til að afmarka beina ræðu í frásögn, orðréttar tilvitnanir, einstök orð og orðasambönd (m.a. til að gefa í skyn háð eða að málnotkunin sé ekki heppileg eða fullgild) og til að skýra merkingu orða og orðasambanda.
- Íslenskar gæsalappir eru þannig að þær fremri eru niðri og snúa eins og talan 9 en þær aftari eru uppi og snúa eins og talan 6.

Gæsalappir og punktur (125. grein)

- Gæsalappir koma á eftir punkti ef punkturinn er hluti af tilvitnuninni en annars á undan punkti.
- *Afi sagði: „Hertu þig nú, strákur.“*
- *Ásgeir mælti: „Afi sagði við mig: „Hertu þig nú.““*
- *Ásgeir mælti: „Afi sagði: „Hertu þig nú, strákur“ þegar hann vildi hvetja mig.“*
- *Mér hefur aldrei fundist hann sérlega „sympatískur karakter“.*
- *Hann sagði „strax“ en átti við „eftir klukkutíma“.*

FRÆÐISKRIF

Ritunarferlið, 1

- Að skrifa fræðilegan texta er langt ferli og því má skipta niður í nokkra áfanga (sem geta skarast í tíma):
 - 1. skref: Velja viðfangsefni og afmarka það á skýran hátt (með rannsóknarspurningu eða rannsóknartilgátu).
 - 2. skref: Lesa nokkrar vel valdar heimildir um efnið, hugsa um það á sjálfstæðan hátt og safna saman hugmyndum og efnisþáttum.
 - 3. skref: Ákveða hvaða hugmyndir/efnisþættir verða notaðir og hvar þeir eiga heima. Búa til efnisgrind.

Ritunarferlið, 2

- 4. skref: Skrifu textann frá upphafi til enda og styðjast við þær hugmyndir sem voru komnar á blað. Frekari heimildavinna er hluti af þessu skrefi líka.
- 5. skref: Endurskoða byggingu textans og innihald.
 - Er röklegt samhengi milli efnispáttu? Myndar textinn eina sannfærandi heild?
 - Vantar upplýsingar e-s staðar eða er þeim ofaukið?
 - Vantar rökstuðning fyrir eða útskýringar á því sem fram kemur? Er einhver efnispáttur of fyrirferðar-mikill miðað við aðra efnispætti?

Ritunarferlið, 3

- 6. skref: Endurskrifa allan textann, bæði með tilliti til byggingar og innihalds.
 - Prófarkalestur er nauðsynlegur til að útrýma hvers kyns villum (sem geta eyðilagt góðan texta).
 - Athuga samræmi í uppsetningu (t.d. hægri jöfnun textans, kaflafyrirsagnir, kaflanúmer, blaðsíðutal, heimildaskrá og notkun skáleturs og feitleturs)
 - Athuga samræmi milli heimildaskrár og heimilda-tilvitnana (því allt sem vitnað er í á að vera í heimildaskrá en ekkert annað á að vera þar).

Gildishlaðið orðalag

- Gildishlaðið orðalag ber að forðast í fræðilegum skrifum því það felur oft í sér órökstuddar skoðanir eða jafnvel fordóma
 - Gildishlaðið orðalag: *Íslensku máli hnignaði mjög á 18. öld*
 - Betra orðalag: *Íslenskt mál var mjög dönskuskotið á 18. öld*
- Einstök hugtök geta líka verið gildishlaðin, sbr. *þágufallssýki*

Fjölbreytilegt orðalag

- Í fræðilegum texta verður að reyna að nota fjölbreytilegt orðalag
 - svo textinn verði ekki leiðinlegur og endurtekningasamur
- Stundum er þó erfitt að finna heppileg samheiti
 - en þá má reyna að umskrifa textann til að komast hjá endurtekningum (sjá dæmi á næstu glærum)

Textadæmi

- **Notast** var við aðferð sem **notuð** hefur verið til rannsókna á *hv*-spurningum í ýmsum málum. Þá eru tveir málhafar **fengnir** til að vinna saman þannig að annar heldur á mynd af umferðar-slysi og veitir hinum upplýsingar fyrir skýrslu af slysinu. Þá var einnig **notast** við dagbókarverkefni þar sem annar málhafinn **fékk** útfyllt dagatal en hinn **fékk** upplýsingar um það að hverju hann ætti að komast um dagatal hins málhafans. Þá voru málhafar **fengnir** til að dæma *hv*-spurningar með ólíkum spurnar-liðum. Þessi aðferð var einnig **notuð** til að kanna V2 með kjarnafærðum liðum.

Textadæmi, lagað

- **Notuð** var aðferð sem **beitt** hefur verið í rannsóknum á hv-spurningum í ýmsum málum. Þá vinna tveir málhafar saman þannig að annar heldur á mynd af umferðarslysi og veitir hinum upplýsinga fyrir skýrslu af slysinu. Þá var einnig **lagt fyrir** verkefni þar sem annar þátttakandinn **var með** útfyllt dagatal en hinn **fékk** leiðbeiningar um það hverju hann ætti að komast að um dagatalið. Þá voru málnotendur **beðnir** um að dæma hv-spurningar með ólíkum spurnarliðum. Þessari aðferð var einnig **beitt** til að kanna V2 með kjarnafærðum liðum.

Að sýna og segja frá

- Krafa í fræðilegum skrifum
- Mikilvægt að það sem sýna á renni ekki saman við meginmálið heldur sé tekið út úr því með einhverjum hætti, t.d. með tölusetnum dæmum, töflum, línuritum eða á annan sjónrænan hátt
- Með því að draga aðalatriði út úr meginmálinu eru þau gerð sýnilegri og aðgengilegri
 - Þetta mætti gera með punktum (e. *bullets*)
 - Í staðinn fyrir punktana mætti nota númer og bókstafi ef ætlunin væri að geta vísað í einstaka liði í eftirfarandi texta

(Höskuldur Þráinsson. 2015. *Skrifaðu bæði skýrt og rétt: fræðileg skrif, ritrýni og ritstjórn*. Háskólaútgáfan, Reykjavík.)